

Dialogiczny wymiar ciała w aspekcie niepełnosprawności fizycznej oraz intelektualnej

Dialogic dimension of human body in the aspect of physical and mental disability

numer DOI 10.2478/v10109-012-0009-y

Jadwiga Knotowicz^{1,2}, Stefan Szary¹

¹ Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii w Poznaniu
The College of Education and Therapy in Poznań

² Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie
The State School of Higher Professional Education in Konin

Streszczenie:

Charakterystyczną cechą filozofii egzystencjalnej jest koncepcja podmiotu jako syntezy cielesno-psychicznej (u niektórych autorów: cielesno-psychiczno-duchowej), dlatego też oddziaływanie egzystencjalizmu stało się bardzo szerokie. Nurt ten znalazł swoich kontynuatorów w psychologii i psychoterapii. W poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o znaczenie ciała (sens cielesności), niektórzy filozofowie, wśród nich prof. Antoni Kępiński oraz ks. prof. Józef Tischner, wskazywali na jego dialogiczność. Metabolizm informacyjny (A. Kępiński) między ludźmi nie byłby możliwy, gdyby człowiek nie miał ciała. Co więcej, sprawność cielesna umożliwia, a także w pewien sposób warunkuje możliwość wyrażenia świata wewnętrznego. Na tym między innymi polega dramatyczny charakter dialogiczności ciała. Dialogiczność ta jest szczególnie ważna w pracy z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie oraz fizycznie. Szczególnie wyraźnie można to dostrzec w pracy fizjoterapeutów z osobami niepełnosprawnymi, a także w działalności sportowej z niepełnosprawnymi.

Słowa kluczowe: filozofia dialogu, spotkanie, niepełnosprawność, cielesność.

Abstract:

Characteristic feature of existential philosophy is a concept of subject as a physical and mental synthesis (some authors call it physical, mental and spiritual synthesis) therefore the influence of existentialism broadened. This trend found its followers in psychology and psychotherapy. Searching for answer for the question concerning the meaning of human body (sense of carnality), some philosophers among them professor Antoni Kępiński and priest and professor Józef Tischner, emphasized its dialogic character. Information metabolism (A. Kępiński) would not be possible among people if we were deprived of our bodies. Moreover, physical fitness facilitates and in a way also conditions the possibility of expressing the inner world. Dramatic character of body dialogism stems from that. That dialogic character is especially important when working with mentally and physically disabled people. It can be clearly observed among of physiotherapists working with the disabled as well as at various sports related activities for the disabled.

Key words: philosophy of dialogue, meeting, disability, carnality.

Wstęp

W historii ludzkości niepełnosprawność przez długi okres czasu traktowana była jako coś wstydliviego, gorszego, wymagającego ukrycia. Osoby niepełnosprawne cierpiały nie tylko z powodu ograniczoności wynikającej z takiej lub innej dysfunkcji, lecz także na skutek niezrozumienia, nietolerancji, wykluczenia i skazania na izolację społeczną. „Istnieje w człowieku dziwna skłonność – pisze prof. Antoni Kępiński – do wyłączenia tych, którzy są inni (*varii*). Wystarczy inny kształt nosa, inny odcień skóry, inne formy towarzyskie, inny krój munduru itp., aby znaleźć się poza kręgiem heraklitowskiego wspólnego świata – *koinos kosmos*” [1]. Zagadnienie to prowadzi do postawienia podstawowych pytań filozoficz-

Introduction

In the history of mankind disability was considered something shameful, inferior, which should be concealed for a very long time. Disabled people suffered not only because of the limitations resulting from their dysfunctions, but also as a result of misunderstanding, intolerance, exclusion and social isolation conviction. “There is strange tendency in man – says Professor Anthony Kępiński – to exclude those who are different (*Varia*). Just a different shape of nose, another skin tone, other sociable manner, different style of uniforms, etc., to appear outside Heraclitus’ circle of common world – *koinos kosmos*”. This problem makes us ask basic philosophical questions: What is man? And

nych: kim jest człowiek? I jakie relacje powinny istnieć między ludźmi, w tym wobec osób niepełnosprawnych?

1. Kwestia dualizmu antropologicznego

Pojęcie dualizmu antropologicznego przywołuje na myśl filozofię Kartezjusza, jednakże sam problem wystąpił dużo wcześniej, obecny był już w filozofii przedsokratejskiej. Ogólnie rzecz biorąc, mamy do czynienia z trzema różnymi stanowiskami.

• *Człowiek jest duchem*

Myśl odwołująca się do Sokratesa i Platona akcentuje duchowy wymiar człowieka. W skrócie można powiedzieć: „człowiek jest nie ciałem, lecz przede wszystkim duchem”. Troska człowieka powinna dotyczyć przede wszystkim „zdrowia duszy”. Dusza jest, według komentarza Wernera Jaegera, najpilniejszym zadaniem człowieka. Ratować życie, znaczy ratować duszę [2], nie zważać na świat, a nawet odwrócić się od świata i skierować się całym sobą w stronę wieczności. Zdrowa dusza oznacza, że człowiek stał się posiadaczem cnoty. Pisał do Lucyliusza Seneka: „Niech ci się stanie jasne, że nic prócz cnoty dobrem nie jest i że wszystkie uciążliwości, jeśli tylko upiększy je cnota, zasłużą na nazwę dóbr” [3].

W tym nurcie antropologicznego myślenia ciało albo zostaje ujęte w nawias, albo przypisuje mu się znaczenie o zabarwieniu mniej lub bardziej negatywnym, np. w metaforze ujmującej ciało jako więzienie duszy. Jedno z najbardziej radykalnych stwierdzeń zostało wypowiedziane przez twórcę systemu filozoficznego – neoplatonizmu, Plotyna (ur. ok. 204 – zm. 269). Jego uczeń i biograf Porfiriusz z Tyru w dziele *O życiu Plotyna oraz o układzie jego ksiąg* napisał: „Plotyn, filozof naszych czasów, czuł jakby wstyd, że jest w ciele” [4]. Prof. Józef Tischner komentuje te słowa w następujący sposób: „Plotyn, jak widać, jakby był przekonany, że źródłem zła jest tworzywo, z którego został zrobiony człowiek i świat. Tworzywem jest materia, ciało. Stąd u Plotyna wstyd z powodu własnego ciała” [5]. W nawiązaniu do kluczowej tezy Martina Heideggera z dzieła *Sein und Zeit*, która brzmi: człowiekowi w jego byciu chodzi o własne bycie [6], można w omawianym tutaj kontekście powiedzieć, że główna troska człowieka powinna dotyczyć wymiaru duchowego. Istotą człowieka jest jego duch. Ciało jakby nie jest brane pod uwagę.

• *Człowiek jest ciałem*

Pogląd wyrażający stanowisko skrajnie przeciwne zawarty został dobitnie w tytule dzieła francuskiego filozofa okresu oświecenia Juliana Offray'a de La Mettrie (1709-1751) *L'homme-machine, Człowiek-maszyna* (1748). Człowiek jest tutaj postrzegany wraz z jego życiem psychicznym czysto mechanicznie. Krytykę wszelkiego idealizmu antropologicznego znajdujemy także u Ludwiga Feuerbacha, który ostatecznie, jak pisze Leszek Kołakowski, „człowieczeństwo interpretował w kategoriach czysto zoologicznych i wspólnotę społeczną zdawał się rozumieć jako naturalną kooperację wewnątrzgatunkową, zniekształconą czy też znieprawioną przez religijne przesady, a w rozważaniach moralnych nie wykraczał poza eudajmonistyczny schemat oświeceniowy” [7]. Człowiek jest tutaj postrzegany przede wszystkim jako ciało w horyzoncie immanencji, w granicach świata, w którym żyje. Odwołując się analogicznie do cytowanej wcześniej tezy Heideggera, można powiedzieć, że główna troska człowieka w tym ujęciu dotyczy przede wszystkim różnych aspektów cielesności. Duchowa strona człowieka, jako coś niezależnego od materii, zostaje zanegowana.

what relationship should exist between people, including the disabled?

1. Anthropological dualism

Anthropological concept of dualism can be easily associated with the philosophy of Descartes, but the same problem occurred much earlier, was already present in the philosophy long before Socrates. Generally speaking, we are dealing with three different positions.

• *Man is a spirit*

The thought referring to Socrates and Plato emphasizes spiritual dimension of man. In short, it can be said, “man is not a body, but most of all a spirit.” Man should primarily focus on “health of the soul”. Soul is, according to Werner Jaeger, the most urgent task. To save life, is to save soul, to not think about the world, and even to turn away from the world and head toward eternity. Healthy soul means that its owner is a man of virtue. Seneca was writing to Lucullus: “May you be able to see that nothing but virtue is good and that all nuisance if only enhanced by virtue, merit the name of good.”

In this movement of anthropological thinking, a body is either included in parenthesis, or has more or less negative connotations, i.e. metaphor of a body as a prison of soul. One of the most radical statements was uttered by the father of Neo-Platonism, Plotinus (b. 204 – d. 269). His student and biographer Porphyry of Tyre in the work *About the life of Plotinus and the layout of his books* he wrote: “Plotinus, philosopher of our time, he felt as if ashamed that he is in the body.” Prof. Józef Tischner commented these words as follows: “Plotinus, as it seems, was convinced that the source of evil is the material from which man and the world were made. The material is a matter, body. That is why Plotinus was ashamed of his own body.” Referring to the key thesis of Martin Heidegger's work *Sein und Zeit*, which is: being man means focusing on being itself, can be discussed here in the said context that main concern of man should relate to spiritual dimension. The essence of man is his spirit. As if a body is not taken into account.

• *Man is a body*

An extremely contrary view expressing was presented in the work of a French philosopher Offray Julien de La Mettrie (1709-1751) *L'homme-machine, Man-machine* (1748). Man is seen together with his mental life in purely mechanical way. Anthropological criticism of all idealism is found in Ludwig Feuerbach and Leszek Kołakowski writes, “manity interpreted in purely zoological and social community seemed to be understood as natural cooperation within species, distorted or abandoned by religious prejudice and moral considerations do not extend beyond eudaimonic scheme of Enlightenment”. Man is seen primarily as a body in the horizon of immanence, within the limits of the world in which he lives. Referring analogically to Heidegger's thesis mentioned above it can be said that the main concern of man in this approach focuses on different aspects of sexuality. The spiritual side of man, as something independent of matter, is negated.

• Człowiek jest syntezą duszy i ciała

Powyzsze skrajne próby udzielenia odpowiedzi na pytanie: „kim jest człowiek?” zawierają w sobie wiele trudności, zdradzając tym samym, że zbyt daleko posunięty redukcjonizm nie pozwala na dotarcie do pełnego rozwiązania. Odnośnie pierwszego poglądu powstaje choćby wątpliwość dotycząca potencjalnie zawartej negacji wartości życia *hic et nunc*. Odnośnie drugiego poglądu, rodzi się pytanie: o czym mówi np. Feuerbach, gdy pisze o miłości?

Trzecia odpowiedź pojawiła się w wieku XIX u Sørensa Kierkegaarda, protoplasty współczesnego egzystencjalizmu. W dziele pt. *Choroba na śmierć* Kierkegaard napisał: „Człowiek jest syntezą nieskończoności i skończoności, doczesności i wieczności, wolności i konieczności, jednym słowem syntezą” [8]. Wprawdzie w filozofii Kierkegaarda główny punkt ciężkości zostaje przeniesiony w kierunku „ducha człowieka”, niemniej jednak Kierkegaardowskie rozumienie *Jednostki* jest uchwyceniem jego jedyności, niepowtarzalności, wyjątkowości w horyzoncie czasu i przestrzeni, w której ona – dana Jednostka – egzystuje. W egzystencjalizmie refleksja o człowieku dotyczy nie abstrakcyjnego pojęcia, lecz konkretnego człowieka z jego problemami. Największym z nich jest pytanie o sens jego własnej egzystencji. „Człowiekowi w jego byciu chodzi o własne bycie”.

Paul Tillich trafnie wyraził istotę pytań egzystencjalnych, gdy napisał: „Człowiek jest pytaniem, w którym pyta o siebie, zanim pytanie zostanie sformułowane. (...) Być człowiekiem oznacza pytać o swoje własne bycie i żyć pod wpływem dawanych odpowiedzi». Człowiek jest pytaniem; człowiek jest bytem, którego bycie zasadza się na pełnym powagi pytaniu o samego siebie” [9]. W tym ujęciu wyraźnie można dostrzec ważność ludzkich problemów, zarówno gdy dotyczą one najgłębszych pytań wewnętrznych, jak np. «Jaki sens mojego życia?», jak i gdy wiążą się one z ludzką cielesnością, np. «Kiedy przestanie mnie boleć?». Problematyka pytań filozoficznych w egzystencjalizmie została otwarta na nowo. Pisze Rollo May: „Wiem tylko dwie rzeczy – to, że kiedyś umrę i to, że teraz żyję. Jedyna niewiadoma dotyczy tego, co mam robić pomiędzy tymi dwoma punktami” [10]. Życie zaś nie jest ani samym tylko duchem, ani też samym tylko ciałem, lecz jest syntezą duszy i ciała. Niektórzy autorzy, np. Viktor Emil Frankl, wskazują na syntezę trzech elementów: ciała (*soma*), duszy (*psyche*) i ducha (*pneuma*). „Jedność tego, co cielesne (*das Leibliche*), i tego, co psychiczne (*das Seelische*), bynajmniej nie wyczerpuje całości człowieka. Do całości człowieka bowiem należy jeszcze trzeci czynnik, czynnik istotny – duchowy (*das Geistige*)” [11]. Człowiek jest tutaj ujęty holistycznie.

2. Dialogiczny wymiar ciała

Życie człowieka nie jest monodramem. Zwłaszcza w wieku XX rozwija się nurt filozofii dialogu. Jedną z najbardziej kluczowych kategorii, na którą wskazali między innymi dwaj wybitni polscy myśliciele: prof. Antoni Kępiński (1918-1972) oraz ks. prof. Józef Tischner (1931-2000), jest kategoria spotkania. Spotkanie człowieka z człowiekiem możliwe jest dzięki ciału. Wypowiedane słowo, wyrażony gest, najbardziej wewnętrzne przeżycia, takie jak miłość, cierpienie, szczęście wyrażają się poprzez ciało. Niezbędność ciała w relacji do innych można określić jako dialogiczny wymiar ciała.

• Filozofia spotkania Antoniego Kępińskiego

Jak wiadomo Antoni Kępiński był lekarzem-psychiatrą. Jednym ze szczególnych pytań w tej profesji jest: «Jak zrozumieć człowieka, którego komunikat słowny trzeba wziąć

• Man is a synthesis of spirit and body

These extreme attempts to answer the question: “Who is man?” are extremely hard, thus revealing that very far-reaching reductionism does not allow one to reach a comprehensive solution. Regarding the first view there is even a doubt concerning potentially contained negation of life value *here and now*. As for the second view, a question arises: what does Feuerbach say, when he writes about love?

The third response came in the 19th century from Søren Kierkegaard, the ancestor of modern existentialism. In *Disease to death* Kierkegaard wrote: “Man is a synthesis of infinite and finite, temporal and eternal, of freedom and necessity, in a word synthesis”. Although the philosophy of Kierkegaard’s main focus is moved in the direction of the “spirit of man”, but Kierkegaard’s understanding of *Individual* is capturing uniqueness and *sui generis* in term of time and space in which – the particular *Individual* – exists. In existentialism, reflection of man applies not to an abstract concept but a specific man with his problems. The largest of these is the question of meaning of his own existence. “Being man means focusing on being itself.”

Paul Tillich aptly expressed essence of existential questions when he wrote: “Man is a question, in which asks about himself, before the question is formulated. (...) To be a man is to ask for his own being and to live under the influence of given responses. “Man is a question, man is a being whose being is based on full seriousness of the question for himself.” In this perspective, we can clearly see importance of human problems, whether they relate to the deepest inner questions, such as “What the meaning of my life?”, and when they relate to human body, for example, “When will stop hurting me?”. The issue of philosophical questions in existentialism was reopened as Rollo May wrote: “I only know two things – that one day I will die and that I live now. The only unknown is what to do in the meantime.” And life is neither the spirit alone nor the body alone, but it is a synthesis of the spirit and the body. Some authors, such as Viktor Emil Frankl, suggest synthesis of three elements: body (*soma*), soul (*psyche*) and spirit (*pneuma*). “Unity of the things which are corporeal (*das Leibliche*), and which are mental (*das Seelische*), by no means exhaust the whole that is man. To the entirety of man belongs a third, important factor – a spiritual one (*das Geistige*)”. Man is recognized holistically here.

2. Dialogical dimension of body

Life of man is not monodrama. Especially in the 20th century a trend of the philosophy of dialogue developed. One of the most key categories, which pointed out, among the others, two eminent Polish thinkers: prof. Antoni Kępiński (1918-1972) and Rev. prof. Józef Tischner (1931-2000), is a category of meeting. The meeting of man with man is possible thanks to our body. Spoken words, expressed gestures, the most inner experiences, such as love, pain, happiness are expressed by body. The necessity of body in relation to others can be described as dialogical dimension of body.

• Meeting philosophy by Anthony Kępiński

As it is known Antoni Kępiński was a physician and psychiatrist. One of the specific questions in this profession is: “How to understand a man whose spoken message

nie raz w nawias ponieważ, np. w schizofrenii dotknięty jest on chorobą polegającą na dezintegracji wszystkich funkcji psychicznych?». Samo spotkanie i rozmowa wskazują na chorobę. Opisując postawę psychiatry wobec pacjenta, Kępiński opisał postawę dialogicznej otwartości, dzięki której możliwe jest wydarzenie się prawdziwego spotkania między ludźmi. W terminologii Kępińskiego kluczową rolę pełni pojęcie *metabolizmu informacyjnego*. Spotkanie polega na właściwie przebiegającym metabolizmie informacyjnym, dzięki stworzeniu prawdziwej relacji podmiotowo-podmiotowej. Brak spotkania to nie tyle brak zejścia się dwóch czy więcej osób, ale niezastnienie autentycznej otwartości między nimi. Mogą się zejść osoby, a mimo to, spotkanie może się nie wydarzyć.

Brak stworzenia relacji podmiotowo-podmiotowej, traktowanie drugiego w sposób przedmiotowy nazywa Kępiński *błędem postawy*, w wyniku czego zamiast otwarcia, drugi zamyka się przed nami. *Błąd maski* oznacza brak autentyczności, który problematyzuje spotkanie. „W codziennych kontaktach międzyludzkich maska jest często ważniejsza niż prawdziwe oblicze i przez to tępieje zdolność do wczucia się w drugiego człowieka” [12]. *Błąd sędziego* powoduje determinację emocjonalną „do” lub „od”. Oczywiście jest, że „takie nastawienie z góry bywa nieraz krzywdzące i utrudnia wzajemny kontakt” [13].

Autentyczne spotkanie zakłada takie cechy podmiotu jak: autentyczność, szczerłość, empatię, życzliwość, chęć zrozumienia, chęć przyjscia z pomocą. W spotkaniu wyraża się cały człowiek. „Człowiek w każdym geście, wyrazie twarzy, sposobie mówienia, pisania, w pracy, w ubiorze, stylu mieszkania, zabawy, w sposobie chodzenia, w ogólnej postawie itd., odbija «pieczętkę» swej osobowości, swoje *made by me*. Nie ma rzeczy bezosobowych, nie-indywidualnych, wszędzie człowiek zostawia swój indywidualny ślad, pieczęć herboswą swej osobowości” [13]. Wszystko, co wewnętrzne wyraża się przez cielesność, dlatego nie można jej ani brać w nawias, ani też w jakikolwiek inny sposób unieważniać. Człowiek nie tylko ma ciało, lecz wyraża się dzięki niemu oraz komunikuje w najróżniejszy sposób ze światem zewnętrznym.

2.1. Filozofia dramatu Józefa Tischnera

W pewnym sensie Tischnerowska *filozofia* dramatu jest kontynuacją myśli Antoniego Kępińskiego: „(...) sądzę – mówił prof. Tischner – że myśl Kępińskiego nie została doceniona i wykorzystana przez filozofów” [14]. Sam wyraża fascynację myślą Kępińskiego: „zrozumiałem, że można robić filozofię człowieka, opierając się na doświadczeniu, na tym ogromie konkretnej wiedzy na temat człowieka, którą ma Kępiński” [14]. Punktem wyjścia Tischnerowskiej *filozofii dramatu* jest pytanie: „jak musi być zbudowana osoba, żeby mogło się wydarzyć spotkanie?” [14]. Tischner odkrywa człowieka i próbuje go zrozumieć w dramacie pytań egzystencjalnych, powstających nie w abstrakcji, lecz *hic et nunc*. To *tu i teraz* wskazuje na przestrzeń i czas, realny świat, w którym człowiek żyje. W czasie i przestrzeni człowiek istnieje jako istota ucieleśniona. Pisze Tischner: „Cielesność wchodząc w dramat, wchodzi w cały jego horyzont, który jest horyzontem dobra i zła, prawdy i nieprawdy, piękna i niepiękna. Cielesność jest już z góry ogarnięta tym horyzontem” [15].

W swoich analizach Tischner wskazywał będzie na kategorię dobra. Tym, co uniemożliwia spotkanie, co sprawia, że zamiast wzajemności jest rozstanie, jest zło. Dobro natomiast, by nie było jedynie niepodną ideą, potrzebuje ludzkiego ciała. Odnosząc tę myśl nawet do horyzontu metafizycznego, Tischner stwierdzi: „Dobro wychodzi od Boga i wchodzi w świat przez człowieka” [15], za pośrednictwem jego rąk, jego nóg, jego uśmiechu, jego wypowiedzianego słowa, jego oczu, itd.

needs sometimes to be taken in parenthesis such as schizophrenia because it is affected by disease, involving disintegration of all mental functions?”. The sole meeting and discussion indicate disease. Describing attitude of a patient to a psychiatrist, Kępiński described a dialogic attitude of openness, thanks to which a real meeting between people is possible. In Kępiński's terminology a concept of *information metabolism* plays a key role. The meeting is actually extending the metabolism of information, through the creation of a real subject – person relationship. No meeting is not so much a lack of meeting of two or more people, but lack of genuine openness between them. People can meet, and yet, the meeting may not happen.

The lack of subject-person relationships, treating the other as a subject Kępiński called *faulty attitude*, as a result, instead of opening, the other closes in front of us. *The fault of the mask* is lack of authenticity, which hinders the meeting. “In everyday interpersonal relations the mask is often more important than a true face and then the ability to feel the other being is weakened.” *The judge's fault* causes determination of emotional “to” or “from”. It is obvious that “such attitude from the above is sometimes unfair and makes it difficult to interact with each other.”

Authentic meeting assumes such features as: authenticity, honesty, empathy, kindness, and willingness to understand, desire to help. In the meeting the whole man is expressed. “Man in every gesture, facial expression, manner of speaking, writing, work, in clothes, style of living, fun, gait, posture, etc., leaves a “stamp” of his personality, his *made by me*. There are no impersonal things, everywhere man leaves his personal mark, a coat of arms seal of his personality.” Everything what is inner, is expressed through corporeality, so you cannot take it into parenthesis, or invalidate it in any other way. Man is not only the body, but expresses himself through it and communicates with the outside world in various ways.”

2.1. Philosophy of drama by Józef Tischner

In a sense Tischner's drama is a continuation of Antoni Kępiński's philosophy: “(...) I think – said prof. Tischner – Kępiński's theory was not appreciated and used by philosophers.” He expresses fascination by Kępiński: “I realized that a philosophy of man may be done, based on experience, on magnitude of specific knowledge concerning man which Kępiński had”. Starting point of Tischner's *philosophy of drama* is a question: “how must a person be built to let a meeting happen?”. Tischner discovers man and tries to understand in drama of existential questions that arise not in abstraction, but *here and now*. *Here and now* points at space and time, real world in which a man lives. In time and space, a man exists as embodied being. Tischner writes: “Corporeality going into drama comes in all its horizon, which is the horizon of good and evil, true and false, beauty and non-beauty. Corporeality is already covered from the top by the horizon.”

In his analysis Tischner shows a category of good. A thing that makes it impossible to meet, which causes that instead of reciprocity there is parting, there is evil. Goodness, however, in order not to be only a barren idea needs a body. Applying this idea even to metaphysical horizon, Tischner concludes: “The good comes from God and enters into the world by man” by means of his hands, his feet, his smile, his spoken word, his eyes, etc.

It is not proper to be ashamed of our body as Plotinus suggested, nor think as La Mettrie that we were only

Nie należy ani jak Plotyn wstydzić się ciała, ani też wstydzić, jak La Mettrie że jest się samym tylko ciałem. Cieleśność jest szczególną wartością człowieka, wartością dialogiczną, dzięki której człowiek może urzeczywistnić siebie, swoje najgłębsze ja, czyniąc dobro.

3. Dialogiczny sens ciała w horyzoncie spotkania z osobą niepełnosprawną fizycznie oraz intelektualnie

Podejście do problemu niepełnosprawności uległo w Europie, zwłaszcza od wieku XVIII wielu zmianom. Przede wszystkim zagadnienie to zostało dostrzeżone i uznano konieczność wieloaspektowego działania na rzecz osób niepełnosprawnych. Coraz częściej spotkać można osoby biorące czynny udział w życiu publicznym. Nowoczesne możliwości pomocy medyczno-technicznej, a także przeszczerń informatyczna pomagają osobom niepełnosprawnym w odnalezieniu miejsca w świecie społecznym. Niestety, ciągle jeszcze zbyt wiele osób niepełnosprawnych, mieszkających zwłaszcza z dala od dużych aglomeracji, nie jest objętych, z różnych powodów – często ekonomicznych – właściwą pomocą. Sytuacja ta prowadzi u nich do przykrego poczucia izolacji i wykluczenia.

3.1. Lęk przed niepełnosprawnością

Wśród najtrudniejszych problemów osób niepełnosprawnych obok wskazanych powyżej, wymienić należy także lęk powiązany z daną dysfunkcją. Pytanie: «Jak żyć?» należy do fundamentalnych pytań egzystencjalnych, jakie z pewnością stawia sobie każdy człowiek, ale pytanie: «Jak żyć z niepełnosprawnością?» staje się pytaniem o wiele bardziej dramatycznym, na które trzeba próbować znaleźć właściwą odpowiedź nie tylko teoretyczną, lecz przede wszystkim w formie skutecznego przyjscia z pomocą.

Od roku 2009 w Wyższej Szkole Edukacji i Terapii w Poznaniu w ramach zajęć z pedagogiki studenci fizjoterapii odbywają zajęcia z osobami niepełnosprawnymi na basenie pod kontrolą profesjonalistów. Dla wielu studentów jest to pierwszy rzeczywisty kontakt z osobą niepełnosprawną. Istotnym elementem ćwiczeń jest opracowanie sprawozdań, w których zwraca się uwagę na: umiejętność nawiązania właściwej relacji z osobą niepełnosprawną, oraz zdolność wykonania zadania terapeutycznego. Dzięki nim możliwa jest analiza najważniejszych problemów oraz wyciągnięcie wniosków praktycznych.

Okazało się, że jedną z najczęstszych przeszkód do pokonania jest lęk. 81% studentów przyznało, że przed spotkaniem z osobą niepełnosprawną pojawiły się u nich obawy o to, czy zostaną zaakceptowane, czy nawiążą dobry kontakt i czy poradzą sobie z wykonaniem zadania.

Odnosnie lęku w niepełnosprawności można wyróżnić jego następujące trzy postaci.

3.1.1. Strach przed własną innością

Zwłaszcza na skutek izolacji społecznej, człowiek doświadczyć może bólu osamotnienia. Niebezpiecznym zjawiskiem mogącym się tu pojawić jest tzw. mechanizm błędnego koła. Z racji niepełnosprawności osoba postrzega samą siebie jako kogoś innego, wyróżniającego się od reszty. Prowadzi to do strachu przed innymi, który staje się ucieczką w samotność. Auto-izolacja powoduje cierpienie, lecz chęć nawiązania kontaktu z innymi utrudniona jest negatywnym wizerunkiem siebie samego – niską samoocena. Ludzie zdolni i twórczy nie rozwijają swoich możliwości i zdolności z powodu dysfunkcji, która rzutuje destruktywnie na całą ich osobowość. Niewiara w siebie może stać się problemem

a body. Corporeality is a particular man value, the value of dialogical, thanks to which a man may realize himself, his deepest self, doing good.

3. Dialogical sense of body in the perspective of meeting with physically and mentally disabled person

The approach to disability in Europe, especially since 18th century has undergone many changes. First of all, this issue was recognized and the need for multi-faceted activities for people with disabilities was acknowledged. Increasingly, one can meet people taking active part in public life. Modern medical capabilities and technical support, as well as IT areas assist people with disabilities in finding a place in social world. Unfortunately, constantly, too many people with disabilities, especially living away from big cities, are not covered, for various reasons – often economic – by the proper help. This situation leads to unpleasant feelings of isolation and exclusion among these people.

3.1. Fear of disability

Among the most difficult problems of the disabled next to the above, a fear connected to dysfunction should also be mentioned. Question: “How should we live?” is one of the fundamental questions of human existence, which certainly every man asks, but the question: “How to live with disability?” becomes much more dramatic a question, for which the right answer should be found but not only theoretical, but above all in the form of effective help.

Since 2009, the College of Education and Therapy in Poznań at a course of pedagogics, students of physiotherapy take classes with disabled people in a pool under the supervision of professionals. For many students this is the first real contact with a disabled person. An important element of the exercise is to develop a report, which draws attention to: the ability to establish a proper relationship with a disabled person, and the ability to perform therapeutic tasks. Thanks to them, it is possible to analyze the most important issues and to draw practical conclusions.

We found that one of the most common obstacles to overcome is anxiety. 81% of students admitted that before meeting with a disabled person they had concerns concerning whether they would be accepted, make a good contact and if they cope with the task.

Regarding fear of disability the three following forms may be distinguished.

3.1.1. Fear of own otherness

Especially as a result of social isolation, a person may experience pain of loneliness. Dangerous phenomenon that could here occur is called a mechanism of a vicious circle. Because of disability a person sees himself as someone else, distinguishing from the rest. This results in a fear of others, which becomes a refuge in solitude. Auto-isolation causes suffering, but the desire to make contact with others is made difficult by the negative image of yourself – low self-esteem. Talented and creative people do not develop their capabilities and skills because of dysfunction, which destructively affects the whole personality. Not believing in yourself can be a difficult problem to overcome even more

trudniejszym do przezwycięzania, niż nawet ich własna niepełnosprawność i powodować zamknięcie przed innymi, a nawet niezdolność do nawiązania więzi dialogicznej.

3.1.2. Obawa o jakość relacji i transparentność komunikacji

Można tu zadać pytania: «Jak osoby niewidome widzą świat?» i «Jak osoby niesłyszące słyszą świat?». Co znaczy dla człowieka sprawnego: nie wiedzieć oraz nie słyszeć? Czy mimo dzielących doświadczeń uda się zbudować adekwatną relację? W jednym ze sprawozdań studentka napisała: „Moim podopiecznym był Marcin, głuchoniemy, stąd też nie mogłam uzyskać z nim kontaktu słownego, gdyż nie potrafię języka migowego. Następnie po przydzieleniu nam osób zabraliśmy się do ćwiczeń. Szło nam doskonale. Dziewczyny, które pokazywały nam, co mamy robić, wymyślały ciekawe ćwiczenia. Najpierw bez przyrządów, później z deskami, makaronami. Potem trenerki podzieliły nas na małe grupki w celu wykonania współzawodniczących ćwiczeń. Taka zdrowa rywalizacja bardzo podobała się wszystkim. Następnie ustawiliśmy się w kole, w którym podawaliśmy sobie piłkę. Aż miło było zauważyć radość na twarzach osób niepełnosprawnych, gdy łapały piłkę, a później ją odbijały. Na koniec musieliśmy posprzątać po ćwiczeniach, co mojego podopiecznego cieszyło, robił to z ogromną chęcią. Można z tego wywnioskować, że Marcin bardzo dobrze współpracuje z innymi, co jest ważne przy wykonywaniu ćwiczeń i owocuje, przynosi sukcesy w dalszym treningu”.

Kontakt z osobą niepełnosprawną, mimo braku rozmowy, okazał się nie tylko możliwy, ale także owocny. Jeśli człowiek, co dziś tak chętnie się podkreśla, jest istotą twórczą i kreatywną, to potrafi przezwyciężyć różnego rodzaju trudności, także związane z dysfunkcją słuchu i wzroku. Zdziwiają świat osoby, które mimo braku kończyn potrafią być na swój sposób samodzielne, potrafią malować dzieła sztuki, grać na instrumentach muzycznych w sposób sobie tylko właściwy. Dialogiczność związana z ciałem potrafi przekroczyć schematy, w których żyjemy na co dzień. Ważne jest, by osoba sprawna nie była ograniczona do działania schematycznego, zamykając tym samym drogę osobie niepełnosprawnej do wyrażenia siebie.

3.1.3. Strach przed osobą niepełnosprawną

Jeszcze inny rodzaj strachu dotyczy spotkania osób pełnosprawnych z niepełnosprawnymi. Obawiają się one tego:

- Czy będą potrafiły stworzyć dobrą relację z osobą niepełnosprawną?
- Czy uda im się nawiązać z nią dobry kontakt?
- Czy jako pełnosprawni zostaną przez osobę niepełnosprawną zaakceptowane?
- Czy, jeśli, np. są fizjoterapeutami, będą potrafili właściwie wyjaśnić i przeprowadzić ćwiczenia rehabilitacyjne?

Wątpliwości powyższe oscylują wokół pytania dotyczącego kontaktu z osobą niepełnosprawną. Lęk niekoniecznie musi paraliżować, wręcz przeciwnie, staje się wyzwaniem do przekroczenia granic, które stawiane są nieraz przedwcześnie. W sprawozdaniu studentki odnośnie tego zagadnienia napisano: „Przed przystąpieniem do zajęć odczuwałam strach i niepewność, lecz mimo tego bardzo chciałam uczestniczyć w tych zajęciach i przełamać te bariery. Obawy te spowodowane były brakiem wcześniejszego, tak bliskiego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi. Mój strach polegał na tym, iż bałam się, że pacjent będzie wykazywał niechęć lub obojętność wobec mnie. Już na samym początku spotkania moje obawy zmniejszyły się. Uczestnicy okazali się bardzo pogodni, szczęśliwi i otwarci na współpracę”.

serious than their own disability and may result in retiring in their shells and even inability to establish a dialogical relationship.

3.1.2. Concern about the quality of relationships and communication transparency

A question may be asked: “How do blind people see the world?” and “How do deaf people hear the world?”. What does it mean for able-bodied man: not to know and not to hear? Is it possible to build a relationship despite completely different experiences? In one of reports, a student wrote: “My ward was Martin, deaf-mute, and therefore I could not establish verbal contact with him because I do not know the sign language. Then after allotting people we starting exercising. It was going perfectly well. Girls who showed us what to do were coming up with interesting exercises. Firstly, without tools, then with sticks, pasta. Then trainers divided us into small groups to perform competing exercises. Everybody enjoyed this very healthy competition. Then we lined up in a circle in which we were passing a ball. It was so nice to observe joy on the faces of disabled people when they caught the ball and then they bounced it. In the end, we had to clean up after the exercise which attracted my ward, he did it with great willingness. It may be concluded that Martin cooperates with others very well which is important while performing exercises and brings results in further training.”

Contact with a disabled person, despite the lack of conversation, turned out not only to be possible but also fruitful. If a man, what is now so eagerly underlined, is an artistic and creative person, then it is possible to overcome various problems also associated with impaired hearing and sight. The world is astonished by people who, despite their lack of limbs can still be independent, they can paint works of art, play musical instruments. Dialogic character associated with a body can exceed schemes in which we live every day. It is important that an able-bodied person is not limited to schematic actions, closing the way for a disabled person to express themselves.

3.1.3. Fear of a disabled person

There is another kind of fear applying to meetings with disabled people. They are afraid of the following things:

- Will they be able to create a good relationship with a disabled person?
- Can they make good contact with them?
- Will the able-bodied be accepted by the disabled?
- If, for example, they are physiotherapists, will they be able to properly explain and to carry out rehabilitation exercises?

These concerns mentioned above revolve around a question concerning the contact with a disabled person. Fear must not necessarily paralyze, on the contrary, it may become a challenge to cross the boundaries that are sometimes prematurely placed. The student's report on this issue stated: “Before taking classes I felt fear and uncertainty, but still I really wanted to participate in these activities and to overcome these barriers. These concerns were caused by a lack of previous, close contact with disabled people. I was afraid that a patient will show reluctance or indifference to me. At the very beginning of the meeting my fears diminished. Participants turned out to be very cheerful, happy and willing to cooperate.”

3.2. Postawa otwarcia wobec niepełnosprawności

Niepełnosprawność intelektualna oraz fizyczna nigdy nie powinna stawać się pretekstem do przyjęcia postawy „ucieczki od człowieka”. Dojrzałość tak w wymiarze jednostki, jak i w wymiarze społecznym charakteryzuje się zdolnością głębokiego rozumienia problemów drugiego człowieka i chęcią przyścia mu z pomocą. Zarówno mikro- jak i makro-egoizm wskazują na stopień infantylnizmu, który powinien zostać przekroczony.

Po zajęciach z osobami niepełnosprawnymi 96% studentów przyznało, że odczuwali radość, zadowolenie, szczęście. Ze sprawozdania studentki: „Jestem bardzo zadowolona z ćwiczeń, nie żałuję, że brałam w nich udział. Zajęcie te pozwoliły mi przełamać lęki w kontaktach z osobami niepełnosprawnymi. Dzięki nim przekonałam się, że gdy będę miała możliwość pracy z takimi osobami, to bez obaw będę mogła ją podjąć”.

W kontakcie z drugim człowiekiem warunkiem spotkania jest otwartość. Każdy człowiek pragnie być zaakceptowany i uznany takim, jakim jest. Dlatego prof. Antoni Kępiński oraz Józef Tischner podkreślali ważność zasady: „pozwól drugiemu być”.

Zakończenie

Człowiek jest istotą ucieleśnioną. Ciało posiada wymiar dialogiczny, to znaczy, że dzięki ciału człowiek wyraża siebie oraz komunikuje się ze światem zewnętrznym. Bez ciała niemożliwe byłoby przeżycie spotkania. Dzięki ciału człowiek może urzeczywistniać siebie czyniąc dobro. Z drugiej strony ciało staje się przyczyną lęku, bólu, wątpliwości. Człowiek nie jest jednakże samym tylko ciałem. Świadomość tego jest szczególnie ważna w kontakcie z osobami niepełnosprawnymi. Osoby te nie chcą często, by cała uwaga skoncentrowana była na takiej lub innej dysfunkcji lub ograniczeniu, lecz chcą być zauważone i przyjęte w całym bogactwie ich człowieczeństwa, ich jedyności, niepowtarzalności, oryginalności.

Piśmiennictwo

References

- [1] Kępiński Antoni *Rytm życia*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1994.
- [2] Jaeger Werner *Paideia. Formowani człowieka greckiego*. Fundacja Aletheia, Warszawa 2001.
- [3] Seneka *Listy moralne do Lucylusza*. PWN, Warszawa 2010.
- [4] Hadot Pierre *Plotyn albo prostota spojrzenia*. Antyk, Kęty 2004.
- [5] Tischner Józef *Wędrówki w krainę filozofów*. Znak, Kraków 2008.
- [6] Heidegger Martin *Bycie i czas*. PWN, Warszawa 1994.
- [7] Kołakowski Leszek *Główne nurty marksizmu. Część I. Powstanie*. Zysk i S-ka, 2000.
- [8] Kierkegaard Søren *Bojaźń i drżenie. Choroba na śmierć*. PWN, Warszawa 1982.
- [9] Mech Krzysztof *Paul Tillich: między filozofią a teologią*, [w:] P. Tillich *Pytanie o Nieuwarunkowane*. Znak, Kraków 1994.
- [10] May Rollo *O istocie człowieka. Szkice z psychologii egzystencjalnej*. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1995.
- [11] Frankl Viktor Emil *Homo patiens*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1998.
- [12] Kępiński Antoni *Schizofrenia*. Sagittarius, Kraków 1992, s. 12.
- [13] Kępiński Antoni *Poznanie chorego*. PZWL, Warszawa 1978.
- [14] *Spotkanie. Z ks. Józefem Tischnerem rozmawia Anna Karoń-Ostrowska*. Znak, Kraków 2003.
- [15] Tischner Józef *Spór o istnienie człowieka*. Znak, Kraków 1998.

3.2. Attitude of openness towards disability

Intellectual and physical disability should never become an excuse to take an “escape from the man.” Maturity both individual and social means the ability to understand other people and willingness to come up with help. Both micro- and macro-level egoism indicate infantilism, which should be overcome.

After classes with the disabled, 96% of students said they felt joy, satisfaction and happiness. From the report of the student: “I am very pleased with the exercise, I do not regret taking part in it. These classes allowed me to overcome fears connected with dealing with the disabled. Thanks to them I found out that when I have an opportunity to work with such people, I can take it without any concerns.”

In contact with another person the condition for meeting is openness. Every man wants to be accepted and recognized for what he is. Therefore, professor Kępiński and professor Józef Tischner stressed the importance of “let the other one be” principle.

Ending

Man is an embodied being. Body has a dialogical dimension, that is, thanks to body man expresses himself and also communicates with the outside world. Without body, it is impossible to experience a meeting. Thanks to body man can realize himself doing good. On the other hand, body becomes a source of fear, pain and doubt. Man, however, is not only a body. This awareness is particularly important in contact with the disabled. These people often do not want to have all the attention focused on one or the other dysfunction or restriction, but they want to be noticed and accepted in all the richness of their humanity, their uniqueness and originality.

Adres do korespondencji:

Address for correspondence:

Jadwiga Knotowicz (j.knotowicz@wseit.edu.pl)
Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii w Poznaniu
ul. Grabowa 22
61-473 Poznań

Wpłynęło/Submitted: III 2012
Zatwierdzono/Accepted: III 2012